

1963

I 1974 måtte Alexander Solsjenitsyn forlade Sovjetunionen. Han besøgte ved den lejlighed bl.a. Danmark. Han bosatte sig først i Schweiz, men fra 1976 i USA. Her er han i selskab med Dansk Forfatterforenings daværende formand, Hans Jørgen Lembourn, og dennes hustru, sangerinden Ellen Winther Lembourn. – Foto: Jacob Maarbjerger

HANS HENRIK RASMUSSEN

Ruslands samvittighed

Hyldet af Khrusjtjov, forvist af Bresjnev og igen hyldet af Putin. Alexander Solsjenitsyns liv tog nogle dramatiske drejninger, bragte ham igennem både arbejdslejr og kræftsygdom og gav stof til et forfatterskab af de helt store, heriblandt debutromanen *En dag i Ivan Denisovitjs liv*.

Året var 1962, og Nikita Khrusjtjov var begejstret. En af hans assistenter havde netop læst et romanmanuskript op for ham, som assistenten havde fået tilsendt fra chefredaktøren på tidsskriftet *Den Nye Verden*. Romanen handlede om det nådesløse og barske liv bag pigtråden i Stalin-tidens arbejdslejre, og Khrusjtjov så med det samme, at det passede som fod i hose med hans egen afstaliniseringskampagne.

Derfor sørgede han ikke blot for, at romanen overlevede censuren og blev trykt i tidsskriftet – han sikrede sig også, at samtlige medlemmer af politbureauet fik deres eget personlige eksemplar. Og førstesekretæren var ikke den eneste, der kunne lide romanen, som var skrevet af den da ukendte forfatter Alexander Solsjenitsyn og havde den tilsyneladende så udramatiske titel *En dag i Ivan Denisovitjs liv*.

»Det var jo en sensation. Tidsskriftet blev revet væk, romanen blev genoptrykt i kæmpe oplag, og Solsjenitsyn blev et fænomen og en litterær stjerne,« fortæller journalist og forfatter Samuel Rachlin, der har oversat flere af Solsjenitsyns senere værker, og som selv blev stærkt påvirket af *En dag i Ivan Denisovitjs liv* – måske i endnu højere grad, fordi han med sin familiebaggrund føler sig særligt berørt.

»Det var rystende at læse om de vilkår, som menneskene i arbejdslejrene levede under – det var jo som i koncentrationslejre.

Selv om alle i Sovjetunionen vidste, at de lejre fandtes, fordi næsten alle havde et familiemedlem eller en bekendt, der sad i dem, var der ingen, som vidste, hvordan den verden så ud. Det ændrede Solsjenitsyn på, da han bragte læseren ind i det helvede, som lejrene var. Min familie blev ikke sendt i lejr, men de blev sendt i ”evig forvisning” til de fjernsibiriske egne, som det også skete for Solsjenitsyn i 1953 efter hans otte år i arbejdslejren. Så på den måde var det tæt på min egen familiehistorie, men jeg var først og fremmest fascineret af, at man blev bragt ind i den verden, og så af de politiske implikationer, der lå i, at et sådant værk kom på det tidspunkt i Sovjetunionens historie. Den betydning kan man ikke undervurdere,« siger Samuel Rachlin og understreger, at romanen derudover simpelthen bare er fantastisk velskrevet.

En jævn mand

Mette Dalsgaard er ph.d. i russisk litteratur og har blandt andet beskæftiget sig med Solsjenitsyn i sit trebindsværk om 100 års russisk litteratur. Hun fremhæver også romanens litterære kvaliteter: »Det, man ofte regner som dens mest geniale træk, er, at den kun beskriver én enkelt dag, fra solopgang til solnedgang, og følger denne Sjuhov, der er en jævn mand af folket, og altså ikke Solsjenitsyn selv, i løbet af denne dag, som egentlig er ganske stille og rolig. Det er usædvanligt, fordi Solsjenitsyn kunne have valgt at beskrive nogle meget voldsomme begivenheder fra livet i arbejdslejren. I stedet hører man sådan lidt i baggrunden, som man selv kan tænke sig til, og det sætter fantasien i gang hos læseren og får dermed en meget stor virkning.« Selv om romanen slap igennem censuren, var det i 11. time. Tøbruddet og Khrusjtjovs held med at dæmme op for antireformkræfterne i partiet varede ikke ved, og i 1964 blev han kuppet og måtte overlade magten til Leonid Bresjnev. Det betød bl.a. en ende på afstaliniseringskampagnen og samtidig, at *En dag i Ivan Denisovitjs liv* blev gjort til forbudt litteratur. Solsjenitsyn var på kort tid gået fra at være hyldet på højeste sted til at få et reelt trykkeforbud, der i 1974 udmundede i landsforvisning. Solsjenitsyn havde i årene op til da smuglet sine manuskripter til bl.a. *I den første kreds*, *Kræftafdelingen* og den monumentale *Gulag øhavet* ud

af landet, så de på den måde blev trykt i udlandet, mange år inden de blev det i Rusland.

Men i 1974 måtte han altså selv forlade Sovjetunionen, og det bragte ham bl.a. til København og derfra videre til Lillehammer i Norge i hans søgen efter et nyt levested.

Som journalist for *Politiken* fulgte Samuel Rachlin ham både under besøget i København og på overfarten med Oslobåden.

»Han var lige smidt ud af sit land og kendte ikke sin skæbne, og der var en sværm af ledsagere samt hele den internationale presse omkring ham, så det var svært at komme ind på livet af ham. Men jeg fik en snak eller to med ham om bord og diskuterede et par problemer, jeg havde med min oversættelse af *Gulag øhavet*, som jeg arbejdede med på det tidspunkt, og han var meget, meget venlig og hjælpsom. Også lidt selvbevidst – men med god grund, kunne man sige, for han var jo en skikkelse af globale dimensioner med hele verdens øjne på sig.«

Tolstojs arvtager

Solsjenitsyn endte med at slå sig ned i Vermont i USA, hvorfra han fortsatte forfatterskabet, bl.a. med de sidste tre romaner i romancyklussen *Det røde hjul*, der skulle være en pendant til hans idol Lev Tolstojs *Krig og fred*. Mette Dalsgaard forklarer, at der også er mange ligheder imellem de to.

»Ligesom Tolstoj mente, at kunsten stod i sandhedens tjeneste, var det Solsjenitsyns opfattelse, at han skulle fortælle sine landsmænd og verden om, hvad der foregik, og jeg mener, at han er Tolstojs arvtager i det 20. århundrede. Han har den samme moralske patos, den samme sandhedstrang og den samme samvittighedsfulde realisme.

Også evnen til at præsentere et stort persongalleri både i nærbillede og panorama minder udpræget om Tolstoj. Om han var lige så genial som Tolstoj eller Dostovjevskij er jo svært at måle, men jeg mener, at han var en mesterforfatter og en af de helt store.« Da Solsjenitsyn efter Sovjetunionens fald endelig vendte tilbage til Rusland i 1994, blev han modtaget som en af de største.

»Han vendte jo simpelthen hjem som en profet,« forklarer Samuel Rachlin.

»Han blev modtaget som en helt, og han foretog sit eget triumftog med en rejse gennem hele Rusland, hvor han ligesom generobrede sit land. Da Putin senere så, at han kunne drage fordel af ham som en heltefigur og som en del af den russiske kulturskat, sørgede han for at ophøje ham til et ikon. Dermed blev Solsjenitsyn i slutningen af sit liv ikke bare taget til nåde, men gjort til helt af systemet, der igen kunne bruge ham.«

BLÅ BOG

Alexander Solsjenitsyn

Født i Nordkaukasus i 1918. Død i 2008.

I Anden Verdenskrig var han officer i Den Røde Hær og tog del i flere alvorlige slag og blev dekoreret to gange. Men han led af større og større moralske skrumpel over Sovjetregimet og blev i februar 1945 arresteret for at skrive en række kritiske bemærkninger om Stalins krigsledelse i et brev til en ven. Straffen var otte år i arbejdslejr. Herefter blev han idømt ”evig forvisning” til de fjernsibiriske egne, men han blev løst herfra efter Nikita Khrusjtjovs hemmelige tale i 1956.

En dag i Ivan Denisovitjs liv blev udgivet i Sovjetunionen i 1962 og blåstemplet af førstesekretær Khrusjtjov, men med Leonid Bresjnevs magtovertagelse i 1964 fik Solsjenitsyn trykkeforbud. Solsjenitsyn fik i de følgende år udgivet en række romaner i udlandet, bl.a. *I den første kreds* og *Kræftafdelingen*.

I 1970 modtog han Nobelprisen i litteratur.

I 1971 forsøgte KGB angiveligt at myrde Solsjenitsyn ved at gnide en gel med det giftige protein ricin på ham, da han besøgte et supermarked. Han var syg i flere måneder efter, men overlevede.

I 1974, efter at KGB havde fundet manuskriptet til *Gulag øhavet*, Solsjenitsyns dokumentariske trebindsværk om grusomhederne i Stalins arbejdslejre, blev han landsforvist.

Han boede herefter i USA, indtil han vendte tilbage til Rusland i 1994. Han blev i sine sidste år mere og mere nationalistisk, og han kritiserede bl.a. Vestens materialisme, som han så det nye Rusland begynde at overtage.

I 1963 UDKOM OGSÅ

- *Kolos af Finn Alnæs*
- *Natsangersken af Ulla Ryum*
- *Hvor er du? af Julius Bomholt*
- *Ariel af H.C. Branner*
- *Besøget af Svend Åge Madsen*

